

Творчий потенціал особистості: Проблеми розвитку та реалізації: Матеріали Всеукр.науково-практичної конференції (Київ, 15 лютого 2005 р.). Редактори О.Б. Терешина, П.Ю. Лубський. – Київ, 2005. – С.277-280.

C.277

*Ольга Савиченко,*

## **ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ У СПОРТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

На сучасному етапі розвитку психологічної науки велика увага приділяється вивченню мотиваційної сфери особистості. Психологічні механізми розвитку мотиваційної сфери у вітчизняній психології вивчали В.Г.Асєєв. Л.І.Божович. О.М.Леонтьєв. С.Л.Рубінштейн, а в зарубіжній - А.Бандура, Д.Мак-Клелланд, А.Маслоу, Х.Хекхаузен. Дослідження цих вчених стали теоретичною та методологічною основою вивчення мотивації діяльності людини. Розроблена Дж.Аткінсоном. Д.Мак-Клелландом та Х.Хекхаузенем теорія мотивації досягнення дозволяє вивчити психологічні особливості досягнення життєвого успіху. Незважаючи на те, що мотив досягнення успіху, так як і мотив уникнення невдачі є особистісними утвореннями, особливості мотивації досягнення окремої особистості визначаються змістом діяльності, в яку ця особистість включена. Особливого

C.278

значення та яскравого вираження мотивація досягнення успіху набуває у спортивній діяльності.

Мотивацію спортсменів, механізми розвитку спортивної мотивації та її вплив на спортивний результат досліджували вітчизняні спортивні (здебільшого, практичні) психологи Ю.М. Блудов, Т.Т. Джамгаров, Р.М. Загайнов. Р.А.Пілоян. В.А. Плахтієнко. В.І. Румянцева. Зарубіжні дослідження мотивації спортивної діяльності пов'язані з іменами таких вчених як Дж.Дуда, Р.Зайонц, Б.Кретті, Р.Мартене, Р.Найдіффер.

Вивчення мотивації досягнення взагалі та у спорті зокрема проводиться з використанням різноманітних видів опитувальників (А. Меграбян, Ю.М.

Орлов, А.А. Реан, М.Ш. Магомед-Емінов), які базуються на кількісному аналізі, та проєктивних методик (Г. Мюррей, М. Люшер, О.Т. Соколова), що базуються на якісному аналізі даних. Компроміс між цими двома методами був знайдений у використанні контент-аналізу, який детально описаний та представлений у працях Б.Берельсона, П.Лазарсфельда, З.Фрейда, Х.Хекхаузена, В.А. Ядова. Ці дослідження є вагомим внеском у методологію психологічних досліджень, однак вони не дозволяють вивчати ціннісно-сміслові аспекти мотивації, зокрема, спортивної діяльності. Ліквідувати цю прогалину можна, спираючись на основні ідеї К.О.Абульханової-Славської, Б.Г.Ананьєва, Н.А.Логінової, В.О.Моляко, О.Л.Музики, М.Рибнікова про вивчення життєвого шляху особистості, її ціннісної сфери та використання біографічного методу для особистісної діагностики.

Аналізуючи сучасні дослідження мотивації досягнення спортсменів, слід зазначити, що на теренах вітчизняної психології їх вкрай мало або ж вони вивчають мотиваційну сферу лише опосередковано.

Дослідження мотивації досягнення зарубіжними вченими довели ефективність та високу інформативність системи контент-аналізу, використаної в методиці ТАТ Х.Хекхаузенем.

Аналіз біографічних даних видатних спортсменів на основі вітчизняних досліджень ціннісно-мотиваційної сфери (В.О.Моляко, О.Л.Музика) дозволив доповнити категорії контент-аналізу та визначити основні напрямки вивчення ціннісно-сміслових аспектів мотивації досягнення у спорті.

За теорією мотивації досягнення, онтогенетичний розвиток мотивації досягнення відбувається у 3 етапи: етап автономної компетентності, етап соціального порівняння, інтегрований етап соціального та самопорівняння (Scanlan, Veroff). Починаючи з підліткового віку, мотивація досягнення успіху розвивається у двох напрямках – самопорівняння (оцінка власних досягнень відносно до попередніх успіхів) та соціальне порівняння (оцінка власних здібностей у порівнянні з досягненнями інших у процесі змагальної діяльності та гострої конкуренції). Таким чином, доросла людина чітко розмежовує

ситуації, в яких необхідне порівняння з іншими, і в яких – зі своїми попередніми результатами. У спортивній діяльності мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдачі розвиваються в обох ситуаціях і мають певні особливості.

Аналіз виділених особливостей мотивації спортсменів дозволяє припустити, що ситуації самопорівняння є більш сприятливими та більш інтенсивно впливають на розвиток здібностей у спорті, оскільки і мотив досягнення успіху, і мотив уникнення невдачі в таких ситуаціях мають більш яскраво виражені характеристики. Саме здатність до самопорівняння за теорією мотивації досягнення інтенсивно розвивається у дошкільному віці, що підтверджує визначальний вплив цього періоду на розвиток мотивації.

### С. 279

Виділені особливості мотивації досягнення спортсменів характеризують етапи досягнення успіху у спорті, багато в чому визначають розвиток здібностей у цьому виді діяльності та впливають на спортивний результат. Аналіз особливостей мотивації досягнення у спортивній діяльності є основою для подальшого вивчення механізмів розвитку мотивації досягнення спортсменів з використанням біографічного та експериментального методів.

## Особливості мотивації досягнення спортсменів у ситуаціях соціального та самопорівняння

	СИТУАЦІЇ САМОПОРІВНЯННЯ	СИТУАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПОРІВНЯННЯ
МОТИВ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ	<ul style="list-style-type: none"> <li>— потреба у набутті досвіду та знань;</li> <li>— прагнення стати тренером;</li> <li>— самостійний та самоактивний пошук діяльності;</li> <li>— віддання переваги творчій діяльності в ситуаціях вибору;</li> <li>— орієнтація на власні цінності у діяльності;</li> <li>— відповідальність за виконання справи та результат;</li> <li>— систематичний прояв високої активності;</li> <li>— усвідомлення власних здібностей і бачення перспектив їх розвитку;</li> <li>— очікування і отримання задоволення від діяльності;</li> <li>— позитивна оцінка діяльності з боку тренера, колег;</li> <li>— гордість за власні досягнення;</li> <li>— емоційний клімат, який панує в ситуаціях співробітництва зі значимими людьми, дружні стосунки з ними;</li> <li>— задоволення пізнавального інтересу під час тренувань;</li> <li>— емоційне задоволення після наполегливої фізичної праці; від процесу діяльності;</li> <li>— спроба отримати досвід, відшукати спільне у діяльності з людьми, які є ідеалами, зразками для наслідування (в особі більш відомого чи успішного спортсмена);</li> <li>— відкриття нового у способах виконання діяльності.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>— потреба у суспільнозначимій діяльності;</li> <li>— потреба у визнанні досягнень соціальним оточенням;</li> <li>— орієнтація на досягнення якомога оригінальнішого результату;</li> <li>— вдале виконання та високі досягнення у змагальній діяльності;</li> <li>— швидке і вдале орієнтування у нових умовах;</li> <li>— інтелектуальний та логічний компоненти у змагальній діяльності;</li> <li>— самооцінка та оцінка інших на основі конкретних результатів діяльності, а не особистої симпатії чи загального позитивного враження;</li> <li>— заохочення, похвала за результат і їх очікування;</li> <li>— прагнення отримувати матеріальні заохочення (гонорар, призи)</li> <li>— потреба бути кращим, отримувати перевагу в ситуаціях конкуренції;</li> <li>— спроба перевищити досягнення людей, які є ідеалами чи зразками для наслідування;</li> <li>— систематичне досягнення успіхів у змагальній діяльності;</li> <li>— потреба у визнанні вболівальників, преси тощо.</li> </ul>
МОТИВ УНИКНЕННЯ НЕВДАЧІ	<ul style="list-style-type: none"> <li>— потреба в подоланні попереднього негативного результату;</li> <li>— надмірне почуття відповідальності, зумовлене страхом показати поганий результат чи не відповідати очікуванням тренера, колег;</li> <li>— очікування труднощів при виконанні діяльності;</li> <li>— усвідомлення недостатнього розвитку власних здібностей за достатньо сприятливих умов;</li> <li>— справедлива критика від соціальнозначимих осіб як порада щодо самовдосконалення;</li> <li>— відсутність можливості творчої діяльності;</li> <li>— неможливість контакту з еталонами, людьми, які є зразком для наслідування;</li> <li>— відсутність результату діяльності, зумовлена зовнішніми і внутрішніми перешкодами;</li> <li>— труднощі життєвого вибору;</li> <li>— завищено жорсткі вимоги та критерії оцінки власних здібностей.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>— прагнення усунути зовнішні перешкоди у вигляді критики, засудження, недовіри оточуючих;</li> <li>— прагнення не бути гіршим;</li> <li>— вибір діяльності, зумовлений зовнішніми впливами, орієнтація на цінності інших у діяльності;</li> <li>— усвідомлення недостатнього розвитку власних здібностей у порівнянні з іншими;</li> <li>— боязнь критики при можливій невдачі;</li> <li>— несправедлива критика, порівняння на користь людини, яка проявляє менше здібностей та активності;</li> <li>— невдача при достатньому розвитку здібностей та сприятливих умовах;</li> <li>— перешкоди, зумовлені зовнішніми умовами;</li> <li>— негативний результат діяльності, який необхідно виправити для подальшого досягнення мети;</li> <li>— прагнення довести, що суперник є слабшим, менш здібним.</li> </ul>